

НОВО ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ МОДЕРНИЗЪМ

Рецензия на сборника *Bulgarian modernism*¹

Иван Маринов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Прекалената възторженост около един автор или около една книга никога не говори твърде добре за подбудите, които лежат зад златния гланц на възхищението. И все пак няма да е нито прибързано, нито непочтено да признаем и да отчетем стойността на един труд, когато този труд е добър и единен, макар и в неговото постепенно оформяне да са дали своя принос множество автори.

Позволих си да нарека „Българският модернизъм“ единен труд, въпреки че според жанровата си принадлежност тази книга е сборник с научни изследвания. В етимологията на думата „сборник“ има нещо дразнещо: внушението е за известна случайност и хетерогенност на събраните („от кол и въже“, ако дръзнем да завършим израза) текстове; за липса на концепция и обединяващ смислов център. Към тази категория бихме отнесли голяма част от юбилейните сборници. „Българският модернизъм“ е завършена книга със здрав концептуален гръбнак и същевременно успешен научен проект, тъй като има за основа две предварителни условия с голям евристичен потенциал: (1) действителен предмет на научно изследване и (2) методологически плурализъм. Липсата на предмет ражда сборника в собствения смисъл на думата, а липсата на методологически плурализъм обрича всяко изследване на едноплановост и късогледство.

Статиите в „Българският модернизъм“ образуват органична (в смисъла на Дюркем) цялост в своето функционално разделение. Множеството оптики нанизват различните пластове и измерения на българския литературен модернизъм в цялостен и плътен научен наратив, а интертекстуалното сцепление между различните текстове придава на общата организация на сборника полифоничен (Бахтин) характер. Сговарянето на изследователските гласове протича както в тяхната съположеност, така и в хронологичната сукцесия на разгледаните автори, процеси и явления. Според целта си статиите следват три относително обособени направления,

¹ *Bulgarian modernism*. Sofia: Polis, 2017.

които ще представим съвсем схематично. Обзорното направление е представено от статията на Светлозар Игов „Модернизъм и традиция в началото на XX век“. Втората група изследвания е ориентирана спрямо проследяването на интеркултурните взаимодействия между българския и най-влиятелните чуждестранни модернизми. Статиите на Мадлен Данова, Магдалена Панайотова, Дина Манчева, Елизария Рускова, Светлана Стойчева и Джузепе дел' Агата ситуират българския модернизъм в по-широките граници на неговата вписаност в най-актуалните естетически и културни процеси на времето. Модернизмът е литературно и художествено явление, чието разбиране е невъзможно без внимателното вглеждане в индивидуалните характеристики на неговите представители. Поради това литературните портрети на най-значимите български модернисти заемат и най-голям обем от страниците на „Българският модернизъм“. Тук основен е приносът на Биляна Борисова с осем от общо четиринадесетте статии. Литературните портрети на Светлозар Игов, Светлана Стойчева, Биляна Борисова и Владимир Янев уясняват индивидуалното новаторство и стилистичните особености на изследваните автори. Модернизмът прескача границите между изкуствата. Статията на Юлия Стефанова върху Пенчо Георгиев е последният съвременен изследователски материал в сборника, но подходящ мост към известните текстове на Чавдар Мутафов относно българското изобразително изкуство. Изданието е снабдено с двадесет малки, но великолепни репродукции на емблематични картини на Владимир Димитров – Майстора, Иван Милев, Сирак Скитник, Гео Милев и др. В приложението са поместени в превод на английски подобрени образци от лирическото наследство на Пенчо Славейков, Пейо Яворов, Димчо Дебелянов, Гео Милев, Никола Вапцаров и Атанас Далчев. Прави впечатление отсъствието на отделни портрети за големите критически имена като д-р Кръстев, Владимир Василев, Константин Гълъбов и др.; донякъде то е компенсирано чрез фрагментарни бележки на различни места.

Откриващото изследване на Светлозар Игов е своеобразен етюд, вгледан в значимостта на кръга „Мисъл“ за културния живот на краевековна България. Пестеливо, но релефно е обрисувана литературната динамика през първите десетилетия след Освобождението. Модернистичният императив към автономност на изкуството е осмислен като резултат и естетическо отражение на бурния икономически възход в България през деветдесетте години на XIX век. Фигурата на Пенчо Славейков неслучайно е поставена непосредствено след въвеждащия материал: той е сякаш метонимия или миниатюрен модел на епохата с всичките ѝ сътресения, възделения и цели. Интересна и политически необходима проблематизация на „мъжкия“ модернизъм прави Мадлен Данова чрез експлицирането на „подводното“ (и често

подценявано) емоционално и художествено влияние на Мара Белчева върху Пенчо Славейков, Пейо Яворов, Кръстьо Кръстев и Петко Тодоров. Високата образованост на М. Белчева и нейният досег с най-актуалните художествени течения в Европа определят в редица случаи ролята ѝ на културен посредник и муза в иначе затворения за чуждо присъствие кръг „Мисъл“; посочена е като образец за модернистично женско писане. В изложението си върху Пейо Яворов Светлана Стойчева обосновава преходната роля, упражнена от неговата фигура. Творческата еволюция на Димчо Дебелянов е детайлно проследена от Биляна Борисова. Нейните анализи се родят с изявено предпочитание към близкото четене. Наблюденията ѝ върху стилистиката са тънки и верни, а някои фрагментарни бележки относно синтетизма на изкуствата говорят за силна критическа интуиция; особено ценна в това отношение е забелязаната естетическа близост между стихотворението „Жертвоприношение“ и картините на Гюстав Моро. У Николай Лилиев музикалността на стиха достига съвършенство, но и с него започва упадъкът на символизма. Амбивалентна и противоречива е ролята на Теодор Траянов според Св. Игов. Макар и българският символизъм най-често да се асоциира с имената на П. К. Яворов и Д. Дебелянов, именно Траянов възплъщава най-цялостно духа на символистичната поезия. Статията на Б. Борисова за Христо Ясенев е своеобразен подстъп към синтетичния характер на модернистичната естетика. Неговото влияние като поет и художник върху експериментаторското изкуство от периода между двете световни войни е осезаемо. Първата част на сборника приключва с трите обзорни статии на М. Панайотова, Д. Манчева и Е. Рускова. Актуалността на българския символизъм; неговата творческа жизнеспособност и пълнокръвна вписаност в контекста на европейските модернизми е положена в сравнителна перспектива и обоснована изчерпателно с конкретни имена, мотиви и познанства; представени са ценни наблюдения относно културата на града. Възходът на града е и възход на театъра. На театралната сцена модернизмът изживява сублимни моменти, мигове на блясък и на популярност; дори за кратко изкуството се е превърнало в институция...

С навлизането в междувоенния период българският модернизъм преминава през травматични съмнения и дълбоки идентичностни сътресения. Дошъл е крахът на Големите надежди. В руините на отминалото благополучие литературата търси нови основания за своето съществуване. Предишното ѝ място е заето от нуждите на деня. Новите ѝ задачи, тревоги и метаморфози са предмет на статиите от втората част. Запознаването с тях и останалите материали в сборника оставяме на любопитството на (надяваме се) вече изкушения читател.